

1.1 Určení nejvíce postižených území v ČR

1.1.1 Určení nejvíce postižených území v ČR - kritéria pro výběr regionů

Cíl Fondu pro spravedlivou transformaci¹

Čl. 1 nařízení o Fondu pro spravedlivou transformaci uvádí, že jeho cílem je podpořit ekonomiky, obyvatele a životní prostředí regionů, které čelí závažným socio-ekonomickým výzvám plynoucím z transformačního procesu směrem k splnění cílů v oblasti energetiky a klimatu pro rok 2030 a uhlíkově neutrální ekonomice v roce 2050.

Cíle pro rok 2030 stanovuje čl. 2 (11) nařízení (EU) č. 2018/1999 a jsou následující:

- snížit emise skleníkových plynů o 40 % v porovnání s rokem 1990;
- dosáhnout 32% podílu energie vyrobené z obnovitelných zdrojů ve spotřebě energie;
- zlepšit energetickou účinnost o 32,5 %;
- dosáhnout 15 % propojení elektroenergetických soustav.

Fond pro spravedlivou transformaci, jak je dáno čl. 11 nařízení k tomuto fondu, má cílit jen na regiony, které jsou z pohledu ekonomických a sociálních dopadů **nejhůře zasaženy důsledky** transformačního procesu. Zároveň musí být výběr řádně zdůvodněný. Důraz je kladen zejména na adaptaci pracovníků zaměstnaných v produkci fosilních paliv nebo v nejnáročnějších odvětvích z hlediska emisí skleníkových plynů.

V souladu s čl. 8 nařízení o Fondu pro spravedlivou transformaci lze financovat následující oblasti:

- a) produktivní investice do malých a středních podniků, včetně mikropodniků a začínajících podniků, které vedou k hospodářské diverzifikaci, modernizaci a přeměně;
- b) investice do zakládání nových podniků, mimo jiné prostřednictvím podnikatelských inkubátorů a poradenských služeb, které vedou k vytváření pracovních míst;
- c) investice do činností v oblasti výzkumu a inovací, prováděných mimo jiné vysokými školami a veřejnými výzkumnými institucemi, a podpora přenosu pokročilých technologií;
- d) investice do zavádění technologií, jakož i do systémů a infrastruktur pro cenově dostupnou čistou energii, včetně technologií skladování energie, a do snižování emisí skleníkových plynů;
- e) investice do energie z obnovitelných zdrojů v souladu se směrnicí Evropského parlamentu a Rady (EU) 2018/2001, včetně kritérií udržitelnosti v ní stanovených, a do energetické účinnosti, mimo jiné za účelem snížení energetické chudoby;
- f) investice do inteligentní a udržitelné místní mobility, včetně dekarbonizace odvětví místní dopravy a jeho infrastruktury;
- g) investice do rekonstrukce a modernizace sítí dálkového vytápění s cílem zlepšit energetickou účinnost systémů dálkového vytápění a investice do výroby tepla, pokud jsou založeny výhradně na obnovitelných zdrojích energie;
- h) investice do digitalizace, digitálních inovací a digitálního propojení;
- i) investice do projektů v oblastech regenerace a dekontaminace brownfieldů, rekultivace půdy a v případě potřeby také zelené infrastruktury a nového využití, s přihlédnutím k zásadě „znečišťovatel platí“;

¹ MŽP – Fond pro spravedlivou transformaci – kritéria pro výběr regionů

- j) investice do posílení oběhového hospodářství mimo jiné předcházením vzniku odpadů, jejich snižováním, účinným využíváním zdrojů, opětovným používáním a recyklací;
- k) zvyšování kvalifikace a rekvalifikace pracovníků a uchazečů o zaměstnání;
- l) pomoc uchazečům o zaměstnání při hledání zaměstnání;
- m) aktivní začleňování uchazečů o zaměstnání;
- n) technická pomoc;
- o) jiné činnosti v oblasti vzdělávání a sociálního začleňování a v řádně odůvodněných případech investice do infrastruktury pro účely školicích středisek a zařízení péče o děti a seniory, jak je uvedeno v plánech spravedlivé územní transformace v souladu s článkem 11.

1.1.1.1 Cílové regiony

V rámci Evropského semestru 2020 v příloze D se doporučuje zaměřit se na Karlovarský, Moravskoslezský a Ústecký kraj. Očekává se, že tyto kraje zaznamenají značné ztráty pracovních míst, což by reálně nemuselo být zcela vykompenzováno vytvořením a rozvojem malých a středních podniků. Výjimečně, a pokud to bude nezbytné pro provádění územního plánu spravedlivé transformace, by tudíž mohla být zvážena podpora produktivních investic do velkých podniků.

Výběr těchto krajů je v souladu s národní strategií hospodářské restrukturalizace RE:START. Dále také tento výběr potvrzuje níže uvedená sada kritérií.

1.1.2 Sada Kritérií

1.1.2.1 Zaměstnanost

1.1.2.1.1 Zaměstnanost v sektorech v útlumu

Očekává se², že v útlumu budou především sektory:

- těžby uhlí,
- těžby ropy,
- těžby zemního plynu a podpůrných aktivit v oblasti těžby,
- energetika závislá na spalování fosilních paliv, zejména uhlí

Pracovní místa v těchto sektorech zaniknou a trh práce bude muset absorbovat tuto pracovní sílu. Regiony s vysokou zaměstnaností v těchto sektorech budou čelit výraznějším dopadům než ostatní regiony.

Pro posouzení relevance jsou využita data ČSÚ o zaměstnanosti v sektoru těžby a dobývání (kategorie B dle NACE).³

Zhruba 20 % zaměstnanců navázaných na těžbu a výrobu energie z uhlí u největších společností působí v oblasti výroby energií. Více než 40 % zaměstnanců se nachází ve věkové skupině 51-60 let a 30 % ve skupině 41-50 let, v posledních dvou letech s klesajícím trendem. Nejčastějším povoláním v této věkové skupině jsou zámečník, strojník a technický pracovník. Cca 15 % zaměstnanců pracuje u zaměstnavatele 10-15 let, u 18 % je doba zaměstnání do 5 ti let a 14% pracuje po dobu 26-30let. 16 %

² Evropská komise. Čistá planeta pro všechny: Evropská dlouhodobá strategická vize prosperující, moderní, konkurenceschopné a klimaticky neutrální ekonomiky. COM(2018) 773 final. Dostupné z <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:52018DC0773>

³ ČSÚ. Zaměstnaní podle odvětví ekonomické činnosti CZ-NACE. Dostupné z <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=ZAM03&pvokc=&sp=A&katalog=30853&z=T>.

1.1.2.2 Zaměstnanost v sektorech transformace

- výroba chemických látek a chemických přípravků;
- výroba ostatních nekovových minerálních výrobků;
- výroba základních kovů, hutní zpracování kovů; slévárenství;
- výroba motorových vozidel (kromě motocyklů), přívěsů a návěsů.

1.1.2.2.1 Struktura zaměstnanců

Byla využita data ČSÚ o ekonomicky aktivních osobách dle nejvyššího dosaženého vzdělání. Započítány jsou také kategorie bez vzdělání a základní vč. neukončeného, jejichž podíl je v uhelných regionech vyšší než jinde.⁷

Vysoká nezaměstnanost mladých lidí indikuje špatně fungující trh práce v daném regionu. Dá se očekávat, že transformace regionu bude problémy dále prohlubovat a pokud nebude podpora do této oblasti zaměřena včas, budou regiony dále zaostávat.

⁴ Zdroj: Vlastní šetření mezi velkými podniky v UK, KVK a MSK na vzorku cca 10tis. zaměstnanců

⁶ ČSÚ. Srovnání krajů v České republice – 2019: 13-104 Průměrný evidenční počet zaměstnanců podle CZ-NACE a krajů v roce 2018. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/13-prumysl-sk61hdgp6p>.

7 ČSÚ. SLDB 2011: Tab. Tab. 610 Obyvatelstvo ekonomicky aktivní podle nejvyššího ukončeného vzdělání, odvětví ekonomické činnosti, pohlaví a ekonomické aktivity. Dostupné z <https://vdb.czso.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=OBCR610A&pvokc=&sp=A&katalog=30712&z=T>.

z <https://vdb.cz/vdbvo2/faces/index.jsf?page=vystup-objekt-parametry&pvo=ZAM08-A&pvokc=&sp=A&skupId=748&catalog=30853&z=T>.

1.1.2.2.3 Dlouhodobá nezaměstnanost

Dlouhodobá nezaměstnanost je jedním ze základních ukazatelů problematiky fungujícího trhu práce a strukturálních problémů ekonomiky. U regionů, které mají tyto problémy, se dá předpokládat, že dopad zelené transformace bude mít horší následky než v regionech, kde jsou tyto strukturální problémy menší.

Jako ukazatel je použit podíl dlouhodobě nezaměstnaných na celkovém počtu nezaměstnaných v daném regionu.⁹

1.1.2.3 Životní úroveň

1.1.2.3.1 Energetická chudoba

Transformace na nízkouhlíkovou ekonomiku a potenciální růst ceny energie může přinést další problémy domácnostem, které jsou již dnes ohroženy energetickou chudobou – budou muset přejít od fosilních paliv k jiným, dražším zdrojům energie. Zvýší se tak riziko, že bude růst počet ohrožených domácností.

MMR identifikovalo¹⁰ hranici, která s velkou pravděpodobností může znamenat ohrožení energetickou chudobou, na úrovni čistého příjmu 13 000 – 14 250 Kč měsíčně. Jako ukazatel je proto využit podíl osob v kraji, kteří mají čistý měsíční příjem do 15 000 Kč.¹¹

1.1.2.4 Energetická náročnost

1.1.2.4.1 Spotřeba elektřiny

Jedním z cílů v oblasti energetiky a klimatu je snižování energetické náročnosti, regiony s vysokou spotřebou energie mohou čelit významnějším problémům, tj. vyšším výdajům, a to nejen občanů a rodin, ale zejména firem a částečně veřejného sektoru. Potenciální nedostatek energie, a tedy její rostoucí cena pak zásadním způsobem ovlivní ty, kteří nejsou schopni dosáhnout odpovídajících energetických úspor. A mohou proto vyžadovat dodatečnou podporu.

Byla využita data o spotřebě elektřiny v přepočtu na obyvatele.¹²

1.1.2.5 Emisní náročnost ekonomiky

1.1.2.5.1 Emise skleníkových plynů ze stacionárních zdrojů

Emisně náročné – zejména energetické provozy využívající fosilní paliva budou muset zredukovat své emise a přejít na jiné typy paliv. K jejich modernizaci budou připraveny prostředky Modernizačního fondu. Je nicméně možné, že u některých provozů přechod neproběhne a skončí nebo jejich restrukturalizace dopadne na zaměstnanost – bude znamenat snížení počtu pracovních míst, přemístění provozu apod. Regiony s těmito provozy se tak mohou potýkat zejména se sociálními problémy a budou vyžadovat dodatečnou podporu.

K posouzení relevance byla použita data o emisích skleníkových plynů, oxidu uhličitého, oxidu dusného a metanu, z veřejně dostupného Evropského registru úniků a přenosů znečišťujících látek (IRZ).¹³

⁹ ČSÚ. Struktura uchazečů o zaměstnání v evidenci úřadu práce – podle vzdělání, věku a délky nezaměstnanosti (stav k 31. 12.)

¹⁰ MMR. Odhad velikosti cílové skupiny (nízkopříjmové domácnosti) pro „kotlíkové“ dotace. 2020.

¹¹ ČSÚ. Srovnání krajů v České republice – 2019: 8-101. Příjmy a vybrané ukazatele hospodařících domácností podle krajů v roce 2018. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/8-zivotni-podminky-mm3d5yivsj>.

¹² ČSÚ. Srovnání krajů v České republice – 2019: 14-103 Spotřeba elektřiny netto podle odvětví a krajů v roce 2018. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/14-energetika-yt0py7cf5u>.

¹³ EEA. Industrial Reporting under the Industrial Emissions Directive 2010/75/EU and European Pollutant Release and Transfer Register Regulation (EC) No 166/2006. Dostupné z <https://www.eea.europa.eu/data-and-maps/data/industrial-reporting-under-the-industrial>.

1.1.2.6 Odpady

1.1.2.6.1 Produkce směsného komunálního odpadu

Součástí přechodu k nízkouhlíkové ekonomice je také přechod k oběhovému hospodářství. Pro regiony s vysokou produkcí komunálního i průmyslového odpadu bude finančně náročné dostát principům oběhového hospodářství. Produkce směsného komunálního odpadu indikuje schopnost předcházet vzniku odpadů i schopnost odpad třídit a dále využívat.

Ukazatelem současného stavu je produkce komunálního odpadu v přepočtu na obyvatele.¹⁴

1.1.2.7 Digitalizace

1.1.2.7.1 Domácnosti s přístupem k internetu

Digitalizace je jedním z hlavních nástrojů přechodu k zelené ekonomice. Rozvoj v této oblasti je podmíněn snadným přístupem k vysokorychlostnímu internetu, pokud možno na celém území regionů. Lze očekávat, že v regionech s nižším počtem domácností s přístupem k internetu bude digitální transformace zhoršovat přístup obyvatel k některým službám či pracovním příležitostem a bude tak prohlubovat ekonomické a sociální rozdíly.

Ukazatelem současné situace je podíl domácností s přístupem k internetu.¹⁵

1.1.2.8 Ekologické zátěže

1.1.2.8.1 Počet starých ekologických zátěží

Staré ekologické zátěže tvoří bariéru pro rozvoj nových ekonomických činností a obecně jsou negativním prvkem regionálního rozvoje. Regiony s vysokým počtem takových lokalit proto vyžadují dodatečné investice k vyčištění a úpravě v minulosti znehodnocených ploch. To umožní tyto lokality revitalizovat a následně využít pro podnikatelskou či jinou činnost. Počet lokalit sám o sobě není zcela vypovídající, protože nezohledňuje velikost jednotlivých krajů, míru zátěže a akutnost jejího řešení. Je proto nutné zátěže přepočítat k celkové rozloze kraje a prioritizovat potřebu jejich likvidace.

Ukazatelem v této oblasti je počet starých ekologických zátěží dle územně analytických podkladů s prioritou pro sanaci (A3)¹⁶ vztažený k rozloze kraje.

1.1.2.9 Výzkum a vývoj

1.1.2.9.1 Počet zaměstnanců ve výzkumu a vývoji

Zelená transformace vyžaduje zásadní inovace, proto je úzce propojená s výzkumem a aplikací nových technologií. Regiony s vybudovaným zázemím pro výzkum a vývoj mají větší předpoklady pro rozvoj nových odvětví a realizaci nových řešení.

Ukazatelem inovační schopnosti je mj. počet zaměstnanců výzkumu a vývoje přepočítaný na 1 000 zaměstnanců v daném kraji.¹⁷

¹⁴ CENIA. Produkce a nakládání s komunálními odpady. Dostupné z <https://issar.cenia.cz/prehled-klicovych-indikatoru-podle-hlavnich-temat/09-odpady-a-materialove-toky/02-produkce-a-nakladani-s-komunalnimi-odpady/>.

¹⁵ ČSÚ. Srovnání krajů v České republice – 2019: 18-104. Domácnosti s připojením k internetu podle krajů. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/18-informacni-spolecnost-va32cs2ar6>.

¹⁶ CENIA. Staré ekologické zátěže. Dostupné z <https://issar.cenia.cz/prehled-klicovych-indikatoru-podle-hlavnich-temat/07-prumysl-a-energetika/stare-ekologicke-zateze/>.

¹⁷ ČSÚ. Srovnání krajů v České republice – 2019: 19-101. Zaměstnanci výzkumu a vývoje podle krajů. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/19-veda-a-vyzkum-ycs9gy5b1j>.

1.1.2.10 Podnikatelské prostředí

1.1.2.10.1 Počet živnostenských oprávnění

Pro odolnost ekonomiky a míru zaměstnanosti je důležitý počet drobných podnikatelů a celková diverzifikace ekonomiky. Přílišná závislost na velkých podnicích je riziková zejména v době útlumu daného odvětví nebo jiných zásadních hospodářských změn.

Ukazatelem flexibility pracovních příležitostí a rozvoje podnikavosti v regionu je počet živnostenských oprávnění přepočítaný na 1 000 obyvatel daného kraje.¹⁸

1.1.2.11 Lokální mobilita

1.1.2.11.1 Dojíždka do zaměstnání

Význam lokálních center zaměstnanosti, tedy velkých firem nebo jiných velkých organizací, se s transformací směrem k nízkouhlíkové ekonomice může měnit. Indikátorem rizika, které z takové změny plyne, je závislost obyvatel na dojíždce do zaměstnání. Tito zaměstnanci jsou závislí na individuální automobilové dopravě nebo lokální veřejné dopravě.

Oba způsoby dopravy se mohou stávat v důsledku ekonomické transformace méně dostupné a dopad na obyvatele tak bude větší než v regionech s nízkou dojíždkou. Ukazatelem dostupného zaměstnání při určité profesní orientaci a příslušném vzdělání je podíl vyjíždějících do zaměstnání (s délkou vyjížděky do 59 minut) na počtu zaměstnaných v daném kraji.¹⁹

1.1.2.12 Demografický aspekt

1.1.2.12.1 Index stáří

Stárnutí populace je důležitým ukazatelem stavu společnosti nejen z pohledu celostátního, ale má výrazné regionální dopady. Vyšší věk dožití zároveň znamená vyšší nároky na zdravotnickou a sociální infrastrukturu v daném regionu. Zároveň nízký počet mladých obyvatel do budoucna může znamenat nedostatek pracovních sil, nových podnikatelských aktivit, což může působit celkové zaostávání regionu. Regiony více zasažené ekonomickou transformací tak budou muset řešit celou řadu strukturálních problémů zároveň.

Pro charakteristiku stavu byl využit index stáří (podíl osob ve věkové skupině 65+ let k poměru k věkové skupině 0–14 let).²⁰

1.1.3 Definování daného území

Na základě výše uvedených aspektů a na základě srovnání jednotlivých ukazatelů bylo možné sestavit celkový index, který ukazuje regiony vhodné pro zařazení do intervencí Fondu pro spravedlivou transformaci.

Index se skládá z jedenácti hlavních kritérií, přičemž kritérium *Zaměstnanost* se dále skládá z pěti dílčích kritérií.

Celkový index může nabývat hodnot od 0 do 1, přičemž čím vyšší hodnota, tím více je pro daný region potřebný Fond pro spravedlivou transformaci.

¹⁸ MPO. Počty podnikatelů a živností dle krajů. Dostupné z <https://www.mpo.cz/cz/podnikani/zivnostenske-podnikani/statisticke-udaje-o-podnikatelich/>.

¹⁹ ČSÚ. Sčítání lidu, domů a bytů (2011). Tab. 704 Vyjíždějící do zaměstnání a školy podle pohlaví, věku a podle kraje a okresu vyjížděky. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/dojizdka-do-zamestnani-a-skol-podle-scitani-lidu-domu-a-bytu-2011-ceska-republika-2011-6elqhrcwol>

²⁰ ČSÚ. Srovnání krajů v České republice – 2019: 4-101. Vybrané demografické údaje podle krajů v roce 2018. Dostupné z <https://www.czso.cz/csu/czso/4-obyvatelstvo-phfjl3r2wc>.

U každého kritéria je vždy porovnávána hodnota pro daný kraj s maximální/minimální hodnotou v celém výběru. Kromě ukazatele Počet zaměstnanců ve výzkumu a vývoji a Podnikatelské prostředí, kde je sledována minimální hodnota, je u všech ostatních kritérií sledována maximální hodnota.

Níže jsou uvedeny výsledky při stejné váze všech kritérií. Z tabulky č. 2 dle předpokladů vycházejí nejhůře tři uhelné regiony. Za nimi se umísťuje Středočeský kraj, následují všechny ostatní kraje, ty ovšem s celkovým indexem pod 0,5.

Tabulka 1 - Celkový index dle pořadí krajů

Kraj	Celkový index
Ústecký	0,73
Karlovarský	0,62
Moravskoslezský	0,62
Středočeský	0,54
Pardubický	0,48
Vysočina	0,48
Zlínský	0,47
Královéhradecký	0,45
Liberecký	0,45
Olomoucký	0,44
Plzeňský	0,44
Jihočeský	0,42
Jihomoravský	0,40
Hlavní město Praha	0,38